

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ANTHONY H. BIRCH'İN SİYASAL TEORİSİNDE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE İDEOLOJİSİ
THE CONCEPT AND IDEOLOGY OF NATIONALISM IN ANTHONY H. BIRCH'S POLITICAL THEORY

Hüseyin BAL*

Öz

Millet, kendisini ortak dil, kültür, din, tarih, toprak ve ata ile özdeşleştiren bir insanlar topluluğudur. Siyasal bir ideoloji olarak milletçilik ise, milletin siyasal amaç ve hedefler doğrultusunda seferber edilmesidir. Bu çalışmada, milliyetçilik kavram ve ideolojisi, bu konudaki en yetkin siyasal teorisyenlerden biri olan ve konuyu "ulus inşa etme süreci" ve "ulusal bütünleşme" kavramları çerçevesinde ele alan Anthony H. Birch'in görüşleri ışığında ele alınarak irdelenecektir. Ona göre bugün hepimiz sınırları içinde ikamet ettiğimiz milli devletin siyasi otoritesi altında yaşamakta olmamıza rağmen, milliyetçilik kavramı konusunda yaygın bir yanlış anlama söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kavramlar, Ulus-Devlet, Ulus, Etnisite, Milliyetçilik.

Abstract

A nation is a group that identifies itself as based on a shared understanding of a common language, culture, religion, history, land, and descent. Nationalism as a political ideology is the mobilization of a nation in pursuit of political goals. In this study, the concept and ideology of nationalism has been examined and scrutinized in the light of Anthony H. Birch's views, who is among the most competent political theorist on this subject and who has treated it in terms of 'nation building process' and 'national integration' concepts. For him, while in the contemporary world we all live under the political authority of the national state within whose borders we reside, today there's a common misunderstanding about nationalism term.

Keywords: Political Concepts, Nation-State, Nation, Ethnicity, Nationalism.

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı.

1. Giriş

Milliyetçilik, özellikle kendi yönetimini tesis etmek için nüfusun doğru tespiti, devlet içerisinde iktidarın meşru uygulanışı ve toplumun siyaseten etkin düzenlenmesi amaçlarına matuf olarak, Avrupa'ya 19. yüzyılın başlarında girmiş siyasal bir doktrindir (Kedourie, 1961: 9). Miller'ın (Miller, 1995: 1) da belirttiği gibi, milliyet talep ve iddialarının siyasal gündeme hâkim olacak şekilde tekrar ortaya çıkışı, 20. Yüzyılın son on yılına tekabül eder. Soğuk savaşı simgeleyen kapitalizm ile sosyalizm arasındaki ideolojik sürtüşmenin, Sovyetler Birliği'nin ve uydusu olan devletlerin dağılması sonucunda sona ermesiyle, milletlerin kendi kaderini belirleme (self-determination) hakkı talepleri, dünyanın siyasal ve aktüel gündemine tekrar oturmaya başladı. Bu söylem ve taleplerin öncelikli meselesi serbest piyasa, planlı ekonomi veya üçüncü yol türünden ekonomi-politik yöntem önerilerinden ziyade, devletin teritoryal sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği, kimleri kapsayıp kimleri dışarıda bıraktığı ve hangi dili, dini ve kültürel benimsediği ile alakalı hassasiyetlerdir. 20. yüzyılın son defterinde, asırlar boyu yan yana veya iç içe barış ve uyum içinde yaşamış olan gruplar, etnik-kültürel ve siyasal milliyetçiliklerin kışkırtmasıyla birden bire kendilerini korkunç çatışmaların ortasında buldular. Balkanlar'da yaşanan etnik çatışmalara ilaveten, Avrupa'nın en köklü ve istikrarlı milli devletleri de "kimliklerinin yok olduğunu ve meşru kimlik taleplerinin mevcut milli politikalar tarafından inkâr edildiğini" iddia eden çeşitli etnik gruplarla karşılaşmışlardır. Mesela, İngiltere'de İskoç, Galler ve İrlanda milliyetçilikleri, siyasi hayatın temel karakteristiği haline gelmiştir. Kanada'da Quebec'ler, İspanya'nın kuzeyinde Bask'lar, Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de Kürtler, Sri Lanka'da Tamiller ve Hindistan'da Keşmir'li Müslümanlar arasında, çoğu zaman aşırı şiddet eylemleri de içeren ayrılıkçı siyasal hareketler yaşanmıştır. 1989 – 1991 döneminde Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmeler, bölgede milliyetçiliğin gelişmesine ve yayılmasına imkân sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Çekoslovakya'nın Çek Cumhuriyeti ve Slovakya diye iki bağımsız devlete bölünmesi, Yugoslavya'nın etnik hatlar boyunca üç ayrı (Sırp, Hırvat ve Boşnak) devlete ayrılması (Heywood, 2013: 170) bu döneme damgasını vuran etnik- kültürel ve siyasal milliyetçilik örnekleridir.

Milliyetçilik belki insanlık tarihindeki en eski ideoloji değildir ama kesinlikle diğer düşünce, ideoloji hatta inanç sistemlerini gölgede bırakmayı başarabilen en etkili ideolojidir. Neden olduğu savaş ve yıkımlar bir yana, Birch'in (Birch, 1993: 13) de belirttiği gibi, bu ideolojinin etkisiyle, bugün sadece Antarktika istisnası haricinde, üzerinde yaşadığımız gezegenin tamamını yönetim amaçları çerçevesinde "milli devlet" olarak bilinen bölgelere ayrılmış durumdadır. Bu olgu insanlık tarihinde nispeten yeni bir gelişmedir. Sadece iki yüzyıl önce, Fransız Devrimi esnasında, şekil ve karakter itibarıyla şimdi milli devlet tanımını hak ettiği kabul edilen devlet sayısı yirmiden azdı. Dünyanın geri kalanı çok sayıda küçük prensliklere ve şehir devletlerine, birkaç dağılık imparatorluğa ve sabit teritoryal sınırları olmadan yaşamakta olan kabile topluluklarının vatanı durumundaki büyük bölgelerden oluşmaktaydı. 1945 yılında 51 tane milli devlet vardı ve sömürgeci imparatorlukların fiilen sona ermesinden sonra 1999'da bu sayı 192'ye ulaştı. Bugün dünyanın ikamet edilebilir bölgelerinde, her biri kendi teritoryal alanında yasal egemenliğe sahip 236 ayrı milli (veya milli farz edilen) devlet mevcuttur. İmparatorluk kalıntıları olarak sadece Cebelitarık, Falkland Adaları, Martinik ve Guadelop gibi ufak birkaç bölge kalmıştır. Yaşanan dönüşüm gerçekten muhteşemdir çünkü milliyetçilik doktrini hem Avrupa'da zafer kazanmış hem de dünyanın geri kalanına ihraç edilmiştir.

Bu makalede, Birch'in *The Concepts and Theories of Modern Democracy* (Modern Demokrasiye İlişkin Kavram ve Teoriler) ve *Nationalism and National Integration* (Milliyetçilik ve Milli Bütünleşme) eserleri esas alınarak, düşünürün milliyetçilik kavram ve ideolojisi ile

ilgili düşünceleri analiz edilecektir. Milliyetçilik meselesine geçmeden önce, Birch'in düzenine uygun olarak ve önemine binaen, öncelikle siyasal kavramların mahiyetini tetkik etmek gerekmektedir. Çünkü özellikle siyasal alana müteallik kavramların değer yükülü olmaları, anlamlarının tartışma ve çekişme konusu olması ve bazen gerçekte

sahip olduklarından daha çok anlam ve içerikle donatılmış olmaları (Heywood, 2012: 17), araştırmacılar için ne derece müşkülpesent ve yanıltıcı olduklarının hem gerekçesi hem de göstergesidir.

2. Kavramsal Çerçeve

Kavram, "nesnelere kümesine dair bir fikir, genel bir nosyon ya da fikir veya özel bir örnekten yola çıkarak genelleştirilmiş genel ya da soyut bir fikir" (Birch, 1993: 1) ya da "bazı ortak karakteristikleri paylaşan insan, eşya, eylem ve ilişkiler grubu veya manzumesini temsil eden genel fikirler (Vacek, 2010: 13) şeklinde tanımlanabilir. Türköne'nin (Türköne, 2003: IX) de belirttiği gibi kavramlar, insanların düşünme, anlama, eleştirme, tartışma, açıklama ve çözümleme araçlarıdır. Sembollerin ve felsefi kategorilerin bolca yer aldığı dünyada, insanlar kavramların kılavuzluğuna şiddetle ihtiyaç duyarlar. Çünkü kavram oluşturma, akıl yürütme sürecinin temel aşımıdır.

Siyasal kavram ise, "gözlem veya inceleme konusu olan siyasal olgulara bir anlam veren ve bunlarla ilgili kanaatleri birbirine bağlayan karmaşık fikirler manzumesi" (Freedon, 2006: 52) olarak tanımlanabilir. Siyasetin ve siyasal araştırmanın hemen her alanı, bir kavram kümesine ve soyutlamasına dayandığı için kavramlar ve kavramların kullanımı, hele hele siyasal kavramların doğru ve yerinde kullanılması çok önemlidir. Kavramların siyasal analiz açısından taşınmakta oldukları önemle ilgili en az üç neden sayılabilir. Birincisi, siyasal analizde metodolojik olarak, daha çok genellemelere müracaat edilmesidir. Mesela, bir tarihçi belli bir tarihi hadiseyi (Fransız Devrimi) anlamak için analiz ederken, bir siyaset bilimci, *devrim* gibi daha genel olguları anlamaya çalışır. İkincisi, siyasetin dilinin -pek az sayıdaki teknik terimler hariç tutulursa- günlük dil ile iç içe geçmiş durumda oluşudur. Dolayısıyla, siyasal dili günlük dilin manipülasyonundan, dejenerasyonundan ve bulanıklaştırmasından korumak için, siyasal kavramları özenle kullanmak, tabir yerinde ise, bir "imbikten geçirme" ameliyesine tabi tutmak gerekmektedir. Üçüncüsü, siyasal kavramların genellikle ideolojilerle iç içe geçmiş olmalarından ötürü, yoğun bir şekilde değer yargıları içerebildikleri gibi, -daha kötüsü- ideolojik angamjanlara konu ve alet de olabilmektedirler (Heywood, 2012: 15-16).

Birch'e (Birch, 1993: 15) göre siyasal kavramları üç ayrı kategori altında toplamak mümkündür. Birinci kategoride, *iktidar* veya *temsil* gibi hem siyasal, hem de siyasal olmayan anlam ve kullanımları olan kavramlar yer alır. Bunlar, halk tarafından yaygın bir şekilde kullanılmakta olan kavramlardır; dolayısıyla, siyasal hayatta bu kavramlara muhtelif şekillerde karşılaşmak mümkündür. İkinci kategoride, siyasal bilimciler tarafından geliştirilmiş olan ve sadece siyaset bilimi disiplini içerisinde ve akademik diyaloglarda kullanılmakta olan teknik kavramlar yer alır. Bu kategoriye giren kavramlara örnek olarak, '*siyasal iktidar*' veya '*siyasal temsil*'den söz edilebilir. Üçüncü kategoride ise, bu iki tipteki kavramlar arasında bir yerde olup, siyasal tartışmaların genel akışına dâhil olan kavramlar yer alır. Mesela geçmiş iki yüzyıl içerisinde geliştirilmiş olan *milliyetçilik* kavramı bu üçüncü kategoriye girer.

Siyasal kavramlar genellikle müphem ve muğlaklardır; üstüne üstlük bir de değer yüklüdürler. Çoğunun birden fazla anlama sahip ve farklı yorumlara tabi olması da zaten bu yüzden. Siyasetle ilgili tartışma ve analizlerde, bu tür kavramsal belirsizliklerden kaynaklanan sorunların mahiyetini bir örnekle göstermek mümkündür. Mesela "*George Bush 1988'de Birleşik Devletlerin Başkanı olmuştur*" cümlesi, herhangi bir kavramsal müphemiyet içermeyen basit bir kronolojik-tarihsel ifadedir. Ama "*Amerikan başkanı kendisine anayasa tarafından tevcih edilen şümsüllü bir siyasal iktidar kullanmaktadır*" ifadesi, '*siyasal iktidar*' gibi, kullanımı yaygın bir siyasal kavram ihtiva etmektedir. Keza, mesela 1- "*özgürlük en yüce siyasal idealdir*", 2- "*toplumda daha çok eşitliğe ihtiyaç vardır*" ve 3- "*otoritenin her türü ortadan kaldırılmalıdır*" gibi cümlelerin doğruluğunu test etmek mümkün değildir. Çünkü bunlar, üzerinde gözlem yapılması mümkün olmayan soyut kavramlar (özgürlük, eşitlik, otorite) içermektedirler. Dahası, mesela 1. cümlede ilave bir problem daha vardır. Çünkü bu cümlede 'özgürlüğün bir '*ideal*' olduğu söylenmekle kalmamakta, ayrıca onun '*en yüce*' ideal olduğu da iddia etmektedir. Oysa özgürlüğün "*üstünlüğünü*" ölçme, test etme veya doğrulama imkânı yoktur. Nihayet, 2. ve 3. cümlelerde ise dünyanın veya toplumun nasıl *olduğu*

değil, nasıl olması *gerektiği* söylenmektedir (Gaus, 2000: 11). Bir şeyin nasıl olması gerektiği ise değer içeren, dolayısıyla kişiden kişiye, toplumdandan topluma hatta aynı toplum içinde dönemden döneme değişebilen tartışmalı bir husustur. Keza, mesela *"Birleşik Devletler çoğulcu bir demokrasiye sahiptir"* ifadesi, 'çoğulcu' kavramının gerçek anlamı üzerinde yürütülecek ateşli tartışmalara davetiye niteliğindedir. Aynı şey, *"kapitalist bir toplumda devlet kapitalist sınıfın hizmetindedir"* önermesi için de geçerlidir. Üstelik bu önermede, tanımdan kaynaklanabilecek sorunların yanında, bu önermeyi kabul veya reddetmek için ortaya konulabilecek kanıtlar konusunda da tartışma çıkacaktır.

Siyasal kavramların müphemiyetinden, dolayısıyla muhtelif yorumlara ve tartışmalara konu/tabii olmalarından kaynaklanan bu tip sorunlardan kaçınabilmek veya en azından bu sorunları aşariye indirebilmek için, onlarla ilgili dört hususu tespit ettikten sonra analiz işlemine girişmek yararlı olacaktır. *Birincisi*, kavramın pür anlamda *siyasal* bir kavram mı, yoksa siyasal çağrışımları da olan *genel* bir kavram mı olduğunu tespit edilmesidir. Meselâ '*nasyonalizm*' ve '*korporatizm*' kavramları sadece siyasal bağlamda kullanılan kavramlardır ve siyasal olmayan anlamları yoktur. Mamafih, '*iktidar*' ve '*temsil*' gibi kavramların hem siyasal hem de siyasal olmayan anlamları vardır. Günlük kullanımda siyasal alandaki güçten bahsedildiği gibi, güçlü motorlardan, güçlü dalgalardan ve güçlü şahsiyetlerden de bahsedilmektedir. Keza, ekonomik ve cinsel iktidar kavramları da günlük kullanımda siyasal iktidar kadar revaçtadır. Öte yandan, yine günlük kullanımda (lobi veya seçim faaliyetlerindeki temsilcilik de dâhil olmak üzere) siyasal temsilden bahsedildiği gibi, temsili örneklerden, temsili sanatlardan ya da temsili kutlamalardan da bahsedilmektedir. Yine de, siyasal olmayan kullanımların siyasal kullanımlar hakkında az ya da çok fikir verme gibi bir özellikleri olduğunu akıldan tutmak gerekir. *İkincisi*, ele alınan kavramın bir tek temel anlama mı, yoksa yekdiğerinden tefriki kabil muhtelif anlamlara mı sahip olduğunu tespit edilmesidir. Meselâ '*siyasal katılma*' kavramının bir tek temel anlamı varken, siyasal temsil kavramının yekdiğerinden ayırt edilebilir ve mantiken müstakil en az dört anlamının olduğundan bahsedilmektedir. Keza, pozitivistin tek bir tane temel anlamı varken, tarihselcilik kavramının iki farklı düşünüş biçimini temsilen kullanılmakta olduğu ifade edilmektedir. *Üçüncüsü*, analize tabi tutulacak kavramın, '*esasen tartışmalı*' mı yoksa '*tartışmasız*' mı olduğunu tespit etmektir (Gallie, 1955: 167-198). '*Esasen tartışmalı*' veya daha iyi bir ifadeyle '*esasen tartışılabilir*' kavram, değerler tarafından o derece sarılmış ve nüfuz edilmiş bir kavramdır ki, anlamı ve müştemilâtı üzerinde bir ittifaka varılmadığı sürece, insanlar bu kavramı biteviye tartışırlar. Gallie'e göre, siyasal kavramlar bu özelliğe sahiptirler; haklarında muhtelif yorum ve değerlendirme yapılmasına izin veren birden fazla anlamları vardır. Esasen tartışmalı veya tartışmasız ayrımı, her ne kadar son dönemlerde Terence Ball tarafından tarih dışı (ahistorical) olduğu iddiasıyla tartışmaya açılmış ise de (BALL, 1988: 14, aktaran Birch, 1993: 8) halen itibar edilen bir ayrım olma özelliğini korumaktadır. *Dördüncüsü*, bir kavram '*esasen tartışmalı*' olmamakla birlikte, hal-i hazırda tartışmalı olabilir; kavramın doğru analizi için bunun tespit edilmesinde de önem taşımaktadır. Hal-i hazırda tartışmalı olarak nitelendirilen kavramların hepsi, normatif sorunlar doğurur veya içerirler; tartışmalı olmalarının sebebi de budur zaten. Mesela, siyasal katılma kavramı, katılmanın düzeyleri veya hangi durumlarda istenir ve hangi durumlarda istenmez bir şey olduğu konusu haricinde, üzerinde esaslı tartışmalar yürütülen bir kavram değildir (Birch, 1993: 8-9).

İster *esasen*, isterse *hal-i hazırda* tartışmalı olsun, siyasal kavramlar, Freedon'ın (Freedon, 2006: 2) da belirttiği gibi, siyasi tasavvurumuzu inşa eden yapıtaşlarıdır. Bu yapıtaşlarının inşa ettiği şey, siyasal hayatın izahına ve eleştirisine temel teşkil edecek olan kapsamlı düşünce sistemleri olarak "*ideolojiler*"dir. Dolayısıyla *liberalizm*, *sosyalizm*, *konservatizm* ve *nasyonalizm* gibi ideolojiler, siyasal kavramların farklı ve birbirleriyle ilişkili yorumlarından ortaya çıkarlar. Freedon'a göre siyasal ideolojiler sadece bir grup kavramdan ibaret düşünce yapıları değildirler; onlar aynı zamanda siyasal kavramların yorumuna dayalı sistemlerdir. Mesela bir ideoloji olarak liberalizmin '*özgürlük*' kavramını yorumlama biçimi, onun *eşitlik*, *adalet* ve *otorite*

gibi diğer kavramları yorumlama biçiminin izlerini taşır. Dolayısıyla ideolojiler, siyasal kavramları yorumlama sistemlerinden müteşekkil fikri formasyonlardır (Freedon, 2006: 48) ve bu halleriyle "belirli tarzlarda düzenlenmiş olan siyasal kavramların kombinasyonu" (Freedon, 2006: 75) niteliğindedirler. İdeolojiler rasyonel, duygusal, kültürel ve tarihsel zeminde organize edilmiş kavram sistemleridir. Bu yüzden siyasal kavramlardan bahsedilirken, aslında aralarında "modern çağın sonunda ve 21. yüzyılın şafağında en güçlü politik ideoloji" (Lucas, 1995: 249) olduğu iddia edilen *Milliyetçilik*'in de yer aldığı siyasi ideolojilere giden yolun kaldırım taşlarından bahsedilmektedir.

3. Siyasal Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik

Milliyetçiliğin, insanlık tarihindeki en başarılı siyasal ideoloji olduğu (Birch, 1989: 3), 21. yüzyıl başında ve modern çağın sonunda en kavi siyasal gücü temsil ettiği (Lucas, 1995: 249), liberalizmin çekiciliğini yok ettiği (Lucas, 1995: 253), Marksizm'in kesin başarısızlığını gözler önüne serdiği (Anderson, 2011: 17) ve pek çok insanın duygusal ihtiyaçlarını tatmin edebildiği için, zaman zaman dinin bile yerini alabilen bir düşünce ve inanç sistemi olduğu (Lucas, 1995: 260) ifade edilmektedir. Birch'in (Birch, 1989: 3) de belirttiği gibi, bugün bütün dünya bu ideolojinin etkisiyle, milli ya da milli olduğu varsayılan devletlere bölünmüş durumdadır ve milliyetçi fikirler dünyanın birçok yerinde etkili olmaya devam etmektedir. Milliyetçilik ideolojisi, çok belirgin bir şekilde, siyasal özerklik talep eden etnik ve kültürel azınlıklar tarafından yürütülen milliyetçi hareketleri tetiklemiştir. Bunlardan bazıları siyasal yetkilerin bir kısmının kendilerine devredilmesini isterken, diğer bazıları kısmi özerklik talep etmekte, hatta daha ileri giderek ana kütleden ayrılma ve ulusal bağımsızlık davası güden hareketler de olabilmektedir. Her ne kadar karakter itibarıyla büyük farklılıklar gösterebilir de, bu hareketlerin mesneti itihaz ettikleri fikirlerin ve yürüttükleri propagandaların temel, Avrupalı filozoflar tarafından geliştirilmiş olan siyasal teorilere dayanmaktadır. Dünyanın siyasal haritası, bu filozofların düşüncelerini formüle ettikleri dönemi kapsayan iki yüzyıl içinde, ulus devletlere bölünecek şekilde baştanbaşa yeniden çizilmiştir. Ancak bugün bu ulus devletlerin hemen hepsi, ülke sınırları içerisinde, milli topluluğa tam entegre olamamış çok sayıda etnik veya kültürel azınlıklar barındırmaktadırlar. Milli bütünleşme süreci ve bu süreçte yaşanmakta olan sorun ve başarısızlıklar, çağdaş dünyanın en önemli sorunları arasında yer almaktadır.

Birch, milliyetçilikle ilgili açıklamalarına önemli bir tespitle başlar. Ona göre milliyetçilik, diğer doktrinlerde var olan çok önemli bir kaynaktan mahrumdur. Bu kaynak, fikri müktesebatı haleflerine ilham kaynağı olacak olan 'Kurucu Babalar'dır. Bu tespiti Anderson da paylaşmakta ve kurucu babaların yokluğundan kaynaklanan boşluğu, "kozmpolit ve çok dilli aydınların milliyetçiliğe yukarıdan bakması sonucunu doğurduğunu" ifade etmektedir (Anderson, 2011: 19). Her ne kadar hareketlerinin ve propagandalarının temeli Avrupalı filozofların teorilerine dayansa da, milliyetçilerin, mesela liberallerin Locke'na, muhafazakârların Burke'üne veya komünistlerin Marx'ına denk düşecek ve doktrinini kendisiyle anlatacağı bir temsilcileri yoktur. Yine de, milliyetçi doktrininin entelektüel izlerini 18. yüzyılın son dönemlerindeki düşünürlerin, Aydınlanma filozoflarının bireyci ve evrenselci varsayımlarına yönelttikleri tepkilere kadar sürmek mümkündür. Aydınlanma düşünürleri *bireyci* idiler ve cumhuriyet liderleri taraftardılar. Çünkü ancak bu yönetimde vatandaşlar siyasal iderileri kontrol edebilirlerdi. Aydınlanma düşünürleri aynı zamanda *evrenselci* bir fikir yapısına sahiptiler. Çünkü bireyleri, tabiat ve ihtiyaçları açısından benzer varlıklar addetmekte ve benzer tarihsel güçlerin benzer tasarruflarına maruz kalmış olduklarını varsaymaktaydılar (Birch, 1989: 13). Oysa milliyetçi teoriler, farklı fikri temellere sahipti. Bu teorilere göre, insan esasen karakter, arzu ve yönelimlerini, ortak bir kültürü paylaşan cemaatlerden edinen sosyal bir hayvandır; dolayısıyla iyi olma iddiası taşıyan bir yönetimin bu cemaatlere dayanması gerekirdi.

Birch'e göre siyasal bir ideoloji olarak milliyetçilik konusunu analiz etmeyi amaçlayan bir çalışma, kaçınılmaz şekilde milli devlet

kavramıyla karşı karşıya gelecektir. O halde öncelikle bu kavramı ele almak gerekir. Mamafih, milli devlet kavramı, ilki ikincisinden daha çok problemlere yol açmakla birlikte, her biri tek başına ele alınabilecek olan iki kavramın bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bunlardan biri devlet, diğeri ise milliyettir.

3.1. Milli Devlet

Birch'e göre, bir siyasal kavram olması nedeniyle, siyasal kavramların taşıdıkları genel özelliklerin (muğlaklık, değer yüklü olma ve sahip olduğundan fazla anlamlarla yüklü olma) tümünü bünyesinde barındıran *devlet* kavramını ve bir kurum olarak *devleti* tanımlama sorunu, siyaset bilimcilerini ve anayasa hukukçularını çok sayıda alternatif tanım ve genellemeler yapmaya yöneltmiştir. Üzerinde ittifak sağlanmış tek bir tanıma ulaşmanın zorluğu, modern dünyada devlet iktidarının temsilcisi durumundaki kişi ve kurumlardan bağımsız olarak var olduğu farz edilen ve adına '*devlet*' denilen şeyin aslında bir soyutlama olmasından kaynaklanmaktadır. Bu farazî bağımsızlık, insanlık tarihinde çok yeni bir gelişmedir. Şu itibarla ki, modern öncesi dönemlerde devlet genellikle onu idare eden kişiyle özdeşleştirilmekteydi ama şimdi devlet denilince soyut bir kurumlar manzumesinden bahsedilmiş olmaktadır (Birch, 1993: 14).

Devlet kavramı ve olgusu bu çalışmanın kapsamı dışındadır; dolayısıyla ona gösterilecek ilgi, Birch'in milliyetçilik konusunu ele alırken onunla kurduğu ilişki ile sınırlıdır. Birch'e göre, devlet her ne kadar soyut bir kurumlar manzumesinden ibaret ise de, tezahürleri çok somuttur. Mesela, devlet aygıtının hem dış hem de iç tezahürleri çok net ve açık bir şekilde siyasal hayata yansımakta, onu şekillendirmektedir. 'Dış' tezahürden kastedilen, devletin egemenliği ile alakalı hususlardır. Bu anlamda devlet, bağımsızlık ve egemenlik sahibi olan, ülke sınırları dâhilinde sınırsız kontrol sahibi olan, vatandaşlık şartlarını koyan ve uluslararası hukuk nezdinde diğer tüm devletlerle eşit statüde bulunan hukuki bir varlıktır. İç tezahürden kastedilen şey ise, devletin ülkeyi ve ülke içinde meskûn olan herkesi yönetme yetkisine sahip olan, ayrıca yasama, yürütme ve yargı gibi kamu kurumlarının toplamı mesabesinde olan bir siyasal aygıt olmasıdır (Birch, 1993: 14).

Birch'e (Birch, 1993: 14) göre, millet kavramı devlet kavramının doğrudanından daha büyük problemler ortaya çıkarmaktadır. Millet, bir kurumlar silsilesinden ziyade bir halk topluluğunu ifade eder. Ancak milleti kimin veya kimlerin oluşturacağı hususu, neticede pratik problemlere yol açan kavramsal zorluklar içermektedir. Mesela, İrlandalılar her yerde bir '*millet*' olarak bilinirler; peki Kuzey İrlandalılara ne denilecektir? İngilizlerin ve İskoçyalıların her ikisi de millet olarak bilinir; öyleyse ayrıca bir İngiliz milletinden bahsetmek mümkün müdür? Keza, Fransa'da yaşamakta olan üç milyon Müslüman gerçekte Fransız mıdır? Tarihin hiçbir döneminde kendi kendilerini yönetmemiş olan Filistinliler eğer bir '*millet*' iseler, aynı şey Kürtler, Sihler, Tamiller, Karenler ve Chin'ler için de geçerli midir? Quebec'te yaşamakta olan Fransız-Kanadalıların bir millet teşkil ettikleri gözüktüyor; peki yine aynı yerde yaşamakta olan İngiliz-Kanadalı ahali nasıl tanımlanacaktır? Bu soruların cevabı, millet kavramının tanımında yatmaktadır.

3.2. Millet

'Millet' (nation) kelimesi, Latince 'doğmak' anlamındaki '*nasci*' ve doğum veya doğum yeri yoluyla birbirine ait olmak anlamındaki '*natio*' kelimelerinden türetilmiştir. Dolayısıyla *natio* kelimesinin akla gelen ilk anlamı, *doğum* veya *doğum yeri* ile ilişkili halk topluluklarıdır. Burada önemli olan nokta, söz konusu doğum yerinin, beşeri ilişkinin doğal formuna temel teşkil etmesidir. İngilizce'de ve Fransızca'da isim olarak ulus (nation) kelimesi, yaklaşık olarak 14. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ancak başlangıçta bu terim, siyasal bir içerik veya çağrışıma sahip değildi; siyasal içerik ve çağrışımlar taşıyan millet, milliyet ve milliyetçilik kelimeleri, Batı dillerine 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarında girmiştir (Vincent, 2010: 226-227). Böylece siyasi ayağı da tamamlanmış olan millet, bugün anlaşıldığı şekle yani kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerle şekillenen ve ortak dil, tarih, kültür ve dine yapılan vurguyla tanımlanan insan topluluğuna

dönüşmüştür. Dolayısıyla millet, toprağa atfettiği önem nedeniyle, aile gibi diğer birlik ve akrabalık türlerinden farklılık gösterir. Keza millet kabile, şehir-devleti veya muhtelif etnik gruplardan da farklıdır. Bu fark sadece kapsadığı teritoryal alanın büyüklüğünden dolayı değil, ayrıca zamanın dejenere edici etkisi karşısında, istikrar ve sürekliliği sağlayan nispeten tekdüze (uniform) bir kültüre sahip oluşundanır (Grosby, 2005: 7).

Milletlerin ortaya çıkışına ve niteliklerinin ne olduğuna dair farklı açıklamalar mevcuttur. Mesela Smith (Smith, 1994:76), milletlerin uzun süren bir uyuklama sürecinden sonra kesin olarak bilinmeyen bir zamandan beri var olduklarını ifade etmektedir. Ona göre, milletler tarih boyunca hep vardı; şimdi değişen şey, kendilerinin bunun farkına varmaları ve fiiliyata dönüştürmeleridir. Smith'e göre, milletlerin temeli mesabesindeki etnik topluluk iki kategoriye ayrılır. Bunlardan birincisi olan '*yatay etniler*', aristokratlardan ve yüksek din adamlarından oluşmakta iken, ikinci tür olan '*dikey etniler*' ise diğer toplumsal tabaka ve sınıflara yayılma eğilimi göstermekteydi (Smith, 1994: 76). Etniler ile modern millet arasında çok güçlü bir devamlılık söz konusudur. Hatta etnik yapılar milliyetçiliğin ön şartıdır. Zaten modern anlamda millet, etnik yapı ile siyasal egemenlik doktrini arasında sağlam bir bağ kurulduğu zaman vücut bulmuştur (Smith, 2008: 27-47). Gellner (Gellner, 1992: 104-105) de benzeri bir millet kavrayışına sahiptir. Ona göre, milletler ancak milliyetçilik çağı bağlamında tanımlanabilirler. Millet, ancak genel sosyal şartların sadece seçkin azınlıklara değil, bütün halka mal olduğu bir zeminde vücut bulabilir. Bu şartlar standartlaşmış, türdeş, merkezin desteklediği üst kültürlerin oluşmasına elverdiğinde, -iyi tanımlanmış bir eğitim sisteminin denetlediği bütünleşmiş- kültürler, insanların memnuniyetle özdeşleştikleri hemen hemen tek birim olarak milleti oluştururlar. Milletler ancak bu şartlar altında, aynı anda hem irade hem de kültürle ve bu iki unsurun siyasal birimlerle birleşmesiyle varlık kazanabilirler.

Anderson'a (Anderson, 2011: 20-23) göre millet, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaat, muhayyel bir siyasal topluluktur. '*Muhayyeldir*', çünkü en küçük çaptaki milletin üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecek olmasına rağmen, her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder. '*Sınırlıdır*', çünkü en büyük milletin bile ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa, sonlu sınırları vardır. Dolayısıyla, hiçbir millet kendisini insanlığın tümüne tekabül ediyor şeklinde tahayyül edemez. Keza, millet '*egemen*' olarak hayal edilir; çünkü millet kavramı, Aydınlanma ve Devrim'in ilahi olarak emredilmiş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştu. Milletler, evrensel dinlerin en sofu taraftarlarının bile, bu dinlerin canlı çoğulluğu ile karşılaşmaktan ve her iman öğretisinin taşıdığı ontolojik iddialar ile ülkesel kapsamı arasındaki allomorfizim (değişen biçimlilik) ile yüz yüze kalmaktan kaçınmadığı bir çağda rüşterine ermişlerdir. Bu yüzden, Tanrı'ya tabi olacaklarsa bile, bu tabiiyetin doğrudan Tanrı'ya olduğu bir özgürlüğün rüyasını görürler. Bu özgürlüğün amblemi ve mihenk taşı, egemen devlettir. Nihayet, millet bir '*cemaat*' olarak tahayyül edilir; çünkü her millette fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, millet daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır.

Bu çalışma açısından asıl Birch'in millet ve milliyet kavramına yaklaşımı önem taşımaktadır ve esasen, onun kavramı açıklama biçimi, burada görüşlerine yer verilmiş olan diğer tüm düşünelere kıyasla çok daha anlaşılabilir. Birch'e göre milliyet kavramını, içerisinde sosyolojik, kültürel ve kurumsal kavramların yer aldığı aşağıdaki gibi bir tablo aracılığıyla tanımlamak aydınlatıcı olacaktır (Birch, 1993: 17).

Sosyolojik Kavramlar Kültürel Kavramlar Kurumsal Kavramlar

Akrabalık grupları	Dil	Belediye
--------------------	-----	----------

Kabile	Edebiyat	İl
Etnik gruplar	Din	Eyalet
Cemaat	Kültür	Devlet
Cemiyet	Medeniyet	İmparatorluk

Bu sütunlarda yer alan kavramların tümü, kişisel ilişkileri tasnif ederek veya belgelere dayanan kaynaklara başvurarak tespit edilebilecek cinstendir. Her ne kadar karışmış etnik orijinlere sahip olan insanların nasıl sınıflandırılacağı ya da bir topluluğun sınırlarının nasıl tespit ve tayin edileceği gibi konularda zaman zaman ihtilaflar çıksa da, genel durum itibarıyla bu kavramlar, yanlış anlamalara yol açmayacak derecede bir netlik ve sarahate sahiptirler. Milliyet kavramı ile ilgili en büyük sıkıntı, onun üstteki sütunların hepsine yayılmış durumda olmasıdır. İdeal anlamda millet, kendine has bir *kültüre*, aynı zamanda da kendi *devletine* sahip olan bir *toplum* olarak tarif edilebilir.

Birch, milleti bu şekilde tanımladıktan sonra, tanımında yer alan her bir unsuru (kültür, devlet, toplum) analiz etmeye girişir. Kendine has bir *'kültürü'* olan her toplumun potansiyel bir millet olduğu ifadesi mantiken kabul edilebilir olmakla birlikte, denkleme ilave bir değişken daha dâhil edilmediği takdirde, bu ifade çok açıklayıcı olmayacak, dahası pratik açıdan doğru da olmayacaktır. Bu, kendi kendisini yönetecek olan devletin coğrafi sınırlarını akla uygun bir şekilde teşkil etmiş ve üzerinde ittifak sağlanmış bir *'arazi - toprak'* parçasının varlığıdır. Mesela, Amerika'da yaşamakta olan siyahların, koruma altına alınması ve yeni nesillerle intikal ettirilmesi gereken farklı bir kültüre sahip olup, ayrı bir topluluk teşkil ettiklerini ileri süren "Siyahi Milliyetçiler" ismiyle müsemma Amerikalı siyaset yazarları vardır. Üstelik bu bakış açısının oluşturduğu argüman ilk bakışta makul gözüküyor. Ancak, Amerika'da yaşayan siyahlar, kendilerinin olduğu üzerinde ittifak sağlanmış bir toprak parçasına sahip olmadan, potansiyel bir millet olarak tanımlanamazlar. O halde, *sosyolojik* açıdan millet kavramını şu şekilde tanımlamak mümkündür: "Farklı bir kültürü paylaşan, bariz şekilde çoğunluğu teşkil ettikleri belirli bir toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan veya hal-i hazırda kendi yönetimine sahip olan veya yakın bir geçmişe kadar kendi kendilerini yönetmiş olan ya da çok uzak olmayan bir gelecekte bunu yapacaklarına dair sağlam bir iddia taşıyan bir halk topluluğu veya toplum". Tarihi uzaklık veya yakınlığın tayini şarttır; çünkü asırlar geçtikçe şartlar çok değişir. Atina halkı yirmi beş asır önce kendisini yönetiyordu ama bu tarihi gerçeği günümüz Atinalılarını bir millet olarak tanımlamak için bir sebep olarak kullanmak makul değildir; çünkü Atinalıların kimlikleri asırlar boyu daha büyük bir kültüre, Yunan kültürüne karışmıştır. Keza, gelecek iki bin yıl içinde ne tür sosyal ve siyasal gelişmelerin olabileceğini tahmin etmeye çalışmak da anlamsız bir çabadır. O nedenle, millet olgusunun tayininde, sadece *'yakın gelecek'* diye tabir edilen öngörülebilir gelecek dikkate alınabilir (Birch, 1993: 17- 18).

Milliyet kavramına *kurumsal* açıdan, yani bir devlete sahip olma veya olmama durumu açısından yaklaşımda bulunmak da mümkündür. Mesela "İngiliz Milleti" fikri İngiltere, Galler ve İskoçya'nın daha sonra kurulan İngiliz devleti çatısı altında birleşmesini müteakiben oluşturulmuştur. Keza "Fransız Milleti" fikri de Fransız Devrimi'nden önce oluşmakla birlikte, Fransız devletinin tüm vatandaşlarını kucaklayan milli kimlik realitesi, devrimcilerin yaptığı siyasal değişikliklerin ve Fransız eğitim sistemi içinde (isteyerek veya hükümet buyruklarıyla) edinilen milliyet çerçevesindeki bilinçli bir sosyalleşme sürecinin, yani devrimin bir ürünüydü. Afrika kıtasının tamamında milliyet meselesine denklemin sosyolojik tarafından ziyade, kurumsal tarafından yaklaşılmaktadır. Sömürge yönetimlerinin sona ermesinin bir sonucu olarak, 1950 ve 1960'larda ortaya çıkan yeni devletlerin hudutları, sömürgecilerin mevcut sosyal coğrafyayı çok az dikkate alarak çizdikleri sınırlardan

oluşmaktaydı. Eğitilmiş kesim ve batılılaşmış yöneticilerden oluşan çok küçük bir azınlık dışında, bu yeni devletlerin vatandaşlarının aidiyetleri tamamen kabile aidiyeti idi ve sömürge sonrasında kurulan yeni yönetimlerin temel yükümlülüklerinden biri, milli kimlik ve aidiyetler yaratmak olmuştur. Siyasal bilimciler bu milli kimlik ve aidiyetler yaratma sürecini, "millet inşa etme" ya da "milli bütünleşme" şeklinde adlandırdılar. Bugün milliyet anlamında gelişmesi bu sürece dayanan çok sayıda modern devlet vardır (Birch, 1993: 18).

Buradan Birch'in millet tanımında yer alan son unsur olarak *toplum* devreye girmektedir. Beşeriyet doğal olarak ırklara ve cinsiyetlere bölünmüştür ama bunlar sadece doğa tarafından üretilen bölünmelerdir. Toplumlar, kültürlere, dinlere ve milletlere bölünme ise beşeri faaliyetlerin ürünüdür. Bu bölünmeler bazen ekonomik girişim ve coğrafi hareketliliğin tesadüfî bir ürünü, bazen de vaizler, öğretmenler, şairler, filozoflar, siyasetçiler ve askerlerin bilinçli faaliyetlerinin bir sonucu olmuştur. Sosyal gruplaşmalar, asırların geçmesiyle büyük değişimlere uğramıştır. Değişimin seyri genellikle küçük grup ve toplulukların, daha büyük toplumlara karışması şeklinde olmuştur. Mesela bugün İngilizlerin İngiliz, Gal, İskoç ve kısmen de Kuzey İrlandalılardan oluştuğu söylenir; fakat bundan on dört yüzyıl önce İngiliz milletini oluşturmak için bir araya gelmiş olan bu gruplar Anglo, Saxon, Juti ve Friz olarak biliniyorlardı. Birch, bu olguların, milliyetçiliğin tarihi ve sosyolojik olgulara dayanmaktan ziyade, mitolojik unsurlar ihtiva eden, sunî ve uydurma bir teori olduğuna delalet ettiğini belirtmektedir. Nitekim birçok milliyetçi hareket, propagandalarında bunun böyle olduğunu göstermiştir. Mesela, Mazini 1860'larda İtalya birliği ile ilgili argümanını, İtalya'nın Roma İmparatorluğu dönemindeki zaferlerle dolu geçmişini ele aldığı akıcı yazılarıyla desteklerken, İtalya içindeki bölgesel bölünmeleri görmezden gelmişti. Oysa bu bölünmeler hem Mazini hayatta iken hem de sonraki dönemlerde o kadar büyüktü ki, kuzeyli ve güneyli İtalyanlar birbirlerinin dillerini bile zor anlayabiliyorlardı (Birch, 1993: 19).

3.3. Milliyetçilik

Birch'e (Birch, 1993: 15-16) göre, tıpkı liberalizm, konservatizm ve sosyalizm gibi sonu *'izm'* ile biten diğer kavramlar gibi, nasyonalizm de belirli varsayım ve inançlar manzumesi ihtiva eden normatif bir doktrindir. Milliyetçiliğin esası, siyasal otoritenin sosyal temelleri ile ilgili bir inançtır. Milliyetçilikle ilgili olarak 18. yüzyıl Avrupa'sında cari olan faraziyeler, prenslik ve monarşiler halindeki yönetimlerin tamamen güç, fetih, miras veya evlilik temeline dayandığı şeklindeydi. Oysa milliyetçilere göre ideal yönetim, devletin sınırları (bu sınırlar aynı zamanda toplumun sınırlarına tekabül eder) içinde hüküm süren, ayrıca devlet yöneticilerinin yönettikleri topluma mensup oldukları yönetim şeklindedir. Dolayısıyla, Polonyalıların Ruslar tarafından yönetilmesi, Yunanların Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olarak idare edilmesi, güneydeki İtalyanların İspanyol veya Fransız aristokratlar tarafından yönetilmesi, Macarların Avusturyalılar tarafından yönetilmesi ve Almanya'nın prensliklere bölünmesi milliyetçi doktrin temel kabullerine tezat teşkil eder.

Milliyetçi doktrin 19. yüzyıl boyunca Avrupa'da gelişip yayılmasıyla birlikte, iki ayrı tipte milliyetçilik anlayışı ve hareketi ortaya çıkmıştır. Birinci tipteki milliyetçilik anlayışı ve bu anlayıştan neşet eden hareketler, imparatorluk yönetimi altındaki halkların bağımsızlıklarını kazanma isteklerinin ateşlediği anlayış ve hareketleridir. Mesela Yunanların Türk, Polonyalıların Rus ve İrlandalıların İngiliz yönetimlerinden bağımsızlık kazanma hareketleri buna örnektir. Bu tipteki milliyetçi hareketlerin güttükleri amaç tam da "Ruritanya halkı kendi kendisini yönetebilmesi için yabancı hâkimiyetinden kurtulmalıdır" söyleminde ifadesini bulur. İkinci tiptekiler ise, tek bir topluma mensup olan fakat siyasi nedenlerle fiilen çok sayıda yönetim birimine bölünen halkı tek bir yönetim altında birleştirmek isteyenlerin dile getirdikleri ve mücadelesini verdikleri milliyetçilik anlayışı ve hareketleridir. Şimdi Almanya'da olduğu gibi, bu tipteki hareketlerin entelektüel kökleri vardır. Bu ülkede milliyetçi teoriler Almanca konuşan halkın yüzün üzerinde

idari birime bölünmesine tepki olarak geliştirilmişlerdi. Bir diğer belirgin örnek, İtalya'yı İtalyan yöneticilerin idaresi altında birleştirmeyi amaçlayan İtalyan milliyetçi hareketidir. Bu tipteki milliyetçi hareketlerin güttükleri amaç ise tam olarak "Ruritanya halkı tek bir Ruritanya yönetimi altında birleşmelidir" söyleminde ifadesini bulur (Birch, 1993: 16).

Birch (Birch, 1993: 16), bu iki tipteki milliyetçilik anlayışı ve hareketlerinin temelinde, Elie Kedourie'nin üç iddia halinde özetlemiş olduğu, *iyi yönetime dair genel bir teorinin yattığını* belirtir. Bu iddiaları şu şekilde sıralamak mümkündür: (1) "*insanlık doğal olarak milletlere bölünmüştür*", (2) "*milletler tahkik ve tayin edilebilen bazı özellikleriyle tanınırlar*" ve (3) "*tek meşru yönetim biçimi, milletin kendi kendisini yönetmesidir*" (Kedourie, 1961: 9). ⁴⁵ Milliyetçilik ideolojisi kısaca budur ve tarihi açıdan çok başarılı bir ideoloji olmuştur. Dünyayı parsellemiş olan siyasal doktrinlerin adları sorulacak olsa, muhtemelen birçok kişi liberalizm, demokrasi ve sosyalizmi sayacaktır. Oysa pratikte siyasal rejimlerin çok küçük bir kısmı liberal, demokratik veya sosyalist olduğu halde, günümüzde tüm dünya siyaseten milliyetçi prensipler etrafında örgütlenmiştir. Mamafih, milliyetçilik ideolojisinin başarılı olması, onun müphemiyetten masun olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine, milliyetçilik doktrinini bünyesinde çok temel bir belirsizlik, dolayısıyla anlaşılma açısından bir güçlük barındırmaktadır. Bu, kendi kendisini yönetme hakkına sahip olan sosyal birimin tanımlanmasındaki güçlüktür. Herder ve Fichte milletin dil ve kültür çerçevesinde tanımlanmaları gerektiğini düşünmekteydiler. Bu görüş bir zamanlar Alman milliyetçilerine Almanca konuşan bütün halkları aynı yönetim altında toplama amacını aşlamıştı. Pratikte kendisine itibar edilmiş olsaydı, bu görüş Almanyanın hudutlarını Avusturya'yı, Çekoslovakya'nın bir bölümünü, İsviçre'nin bir bölümünü ve Fransa'nın doğusunda kalan küçük bir bölgeyi içine alacak şekilde genişletecekti. İsviçre'yi bir kenara bırakmak öncelikle Hitler'in fikriydi ama yaygın kabul gören bir fikir değildi. Başka milliyetçiler ise milliliğin gerçek dayanakları olarak *etnisiteyi* ve *dini* (mesela Pakistan ve İsrail'de durum budur), *ortak tarihi tecrübeleri* (İsviçre) ya da *ortak bir siyasal idealler manzumesine dayanmayı* (Birleşik Devletler) saymaktadırlar.

4. Sonuç

Bireyin bir milli devlete -veya bazı durumlarda da devleti olmayan bir insan topluluğuna- bağlılığı veya adanmışlığının, diğer bireysel veya grupsal aidiyet, bağlılık ve çıkarlardan daha önemli ve öncelikli olduğu iddiasına dayanan (Champell, 2010: 264) *milliyetçilik*, genellikle şu üç ifadeden biriyle tasvir edilir: 1- toplumun milletlere bölündüğü düşüncesi, 2- belirli bir milli gruba ait olma duygusu ve 3- ulus-devletlere tekabül eden milli toplulukların kendi kendilerini yönetmeleri gerektiği inancı (Zuelow, 2010: 920-927). Bunlardan hangisiyle izah edilirse edilsin, milliyetçiliğin bünyesinde üç unsur barındırdığı aşikârdır.

Birincisi, milletlerin tarihsel ve olgusal bir gerçekliğe tekabül ettikleridir. Tarihsel orijinleri hakkında ne tür açıklamalar yapıyor veya hangi hikâyeler anlatılıyor olursa olsun -ister hayali, isterse modernitenin ürünü olsunlar-, bugün uluslar gerçekdirler ve kendilerini onlardan biriyle özdeşleştiren insanların makul fikri dayanakları vardır. *İkincisi*, bir millete mensubiyetin bazı pratik sonuçları vardır; bir diğer ifadeyle, bir millete mensubiyet bazı haklar tevdi ederken, bazı mükellefiyetler de tahmil eder. Milletler, kendilerine mensubiyet duygusu besleyenlere bazı özel ayrıcalıklar tanıırken, onlara başka milletler için söz konusu olmayan bazı sorumluluk ve yükümlülükler de yükler. Milletler bu anlamda, muhafaza edilmek zorunda olan ve az ya da çok kişisel adanmışlık gerektiren kutsal/değerli cemaatlerdir. Milletin mensuplarına yüklediği yükümlülük ve sorumluluğun boyutu tartışılabilir; ancak tüm milliyetçiler, bir kişinin milliyetinin -bilinçli olarak seçilmediği durumlarda bile- ahlaken önemli olduğunda hemfikirdirler. *Üçüncüsü*, milliyetin ve milliyetçiliğin siyasi açıdan önemli sonuçları vardır. Milliyetçiler, milletin kendi kaderine hükmedecek, kendini yönetmesini mümkün ve onu yabancı tasallutundan azade kılacak

siyasal kurumların teşkilini savunurlar. Her ne kadar milliyetçiler bazı pratik nedenlerden dolayı zaman zaman sınırlı özerkliğe razı olsalar da, kendini yönetmekten kastedilen şey, genellikle bir milletin kendi bağımsız devletine sahip olmasıdır. Buradaki temel fikir, her milletin kendine has ayrı bir karakteri olduğudur. Bu yüzden, bir millet başka bir halk için düzenlenmiş olan yasalara tabi tutulamaz; ayrıca, kendisine siyasal özgürlük tanınmadıkça da gelişip serpilemez (Miller, 2006: 529).

Tarih boyunca insanlar vatanlarının, ebeveynlerine ait geleneklerin ve müesses teritoryal otoritelerinin cazibesine kapılmışlardır. Ancak insanların özel ve kamusal hayatlarını şekillendiren ve modern tarihi belirleyen en önemli faktörlerden biri olarak milliyetçilik ideolojisi, 18. yüzyılın son demlerinde tarih sahnesine çıkmıştır. Sahip olduğu dinamizm, enerji ve nüfuz kabiliyetinden dolayı, bu doktrin çok eskilere dayandığı zannedilir. Oysa başlangıcına dair gerçekçi bir tarih vermek gerekirse, çok eskiye gitmeye gerek yok; Amerikan ve Fransız devrimlerini zikretmek yeterlidir. Latin Amerika'nın yeni ülkeleri dünya sahnesine çıktıktan sonra milliyetçilik doktrinini, 19. yüzyılın başlarında Orta Avrupa'ya, oradan yüzyılın ortalarında Doğu ve Güneybatı Avrupa'ya, 20. Yüzyılın başında da Asya ve Afrika'ya yayılmıştır. Bu yüzden, 19. yüzyıl Avrupa'da milliyetçilik çağı olarak anılırken, 20 yüzyıl, Asya ve Afrika'nın tamamında çok güçlü milliyetçi hareketlerin mücadelesine sahne olmuştur (Miller, 2006: 530). Zaten 20. yüzyılın son dönemlerine de yine milliyetçilik doktrininin tetiklemiş olduğu savaş ve karışıklar damgasını vurmuş, yeni yüzyıla böyle bir ortamda girilmiştir.

Dünya tarihinde çok önemli bir yere sahip olan ve 20. yüzyıla kendi rengini veren milliyetçilik doktrinini ile alakalı olarak siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi literatüründe çok sayıda teorik yaklaşım bulunmaktadır. Bu teoriler genellikle milletlerin ve milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve süreç içinde gelişimiyle alakalı tarihsel olay ve gelişmeleri analiz etmek suretiyle, konuyu açıklama girişiminde bulunurlar. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Anthony H. Birch de gerek milletin gerekse milliyetçiliğin dayandığı tarihsel, siyasal, sosyolojik ve kültürel temellere ilişkin çok yetkin ve vukufiyetli analizlerinde aydınlatıcı ve yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. Milleti sosyolojik, kültürel ve kurumsal yönleriyle ele alan düşünür, onu "*kendine has bir kültüre, aynı zamanda da kendi devletine sahip olan bir toplum*" olarak tarif etmektedir. Bu tanım, milletlerin tarihsel ve olgusal gerçekliğe tekabül ettiklerine ve kurumsal (devlet) bir tarafının bulunduğu dair yukarıdaki önermelerle tutarlılık arz etmektedir. Ancak Birch'e göre, kendine has bir kültüre ve kendi devletine sahip olan toplumun, *millet* kimliğini kazanabilmesi için belli bir toprak parçasına da sahip olması gerekir; yoksa "*millet olma*" iddiası havada kalmaya mahkûmdur.

Birch'e göre milliyetçilik doktrininin esası, siyasal otoritenin sosyal temelleri ile ilgili bir düşüncedir. Bu doktrine göre ideal bir yönetim için, yöneticilerin yönettikleri topluma mensup olmaları ve -aynı zamanda toplumun da sınırlarına tekabül eden- devletin teritoryal sınırlarının tamamında hükmediyor olmaları gerekir. Bu kabullerden hareket eden milliyetçi doktrin 19. yüzyıl boyunca Avrupa'da gelişip yayılmasıyla birlikte, iki ayrı tipte milliyetçilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Birinci tipteki anlayış, imparatorluk yönetimi altındaki halkların bağımsızlıklarını kazanma isteklerinin ateşlediği milliyetçilik anlayışıdır. İkinci tiptekiler ise, tek bir topluma mensup olan fakat siyasi nedenlerle fiilen çok sayıda yönetim birimine bölünmüş olan halkı tek bir yönetim altında birleştirmek isteyenlerin dile getirdikleri milliyetçilik anlayışıdır. Her iki milliyetçilik anlayışı, tarihsel gelişim süreci içinde, kendi milliyetçilik hareketlerini doğurmuştur.

Konuyu bitirmeden, Türkiye için uzun bir süreden beri önemli bir sorun olma özelliğini koruyan ve şu sıralar çözüm sürecine girilmiş bulunan Kürt milliyetçiliğiyle ilgili bir not düşmek gerekir. Kürt milliyetçilik hareketi, Birch'in sözünü ettiği her iki anlayışı/amacı bünyesinde barındırmaktadır; yani hem bağımsız bir Kürt devleti kurmayı hem de dünya üzerindeki Kürtleri bu devletin çatısı altında toplamayı hedeflemektedir. Ancak, millet tanımını hiçbir şüpheye yer

bırakmayacak şekilde hak edebilmek için, Birch'in sözünü ettiği "kendilerine ait olduğu *ittifakla* kabul edilmiş bir toprak parçasından" mahrum olmaları ve "yakın bir geçmişe kadar kendi kendilerini yönetmiş olmadıkları gibi, hal-i hazırda kendi yönetimlerine sahip olmamaları ve işin doğrusu, çok uzak olmayan bir gelecekte bunu başaracaklarına dair sağlam bir karinenin de bulunmaması, önlerinde büyük bir handikap gibi durmaktadır. Belki de bu yüzden, bugün Kürt milliyetçi hareketi, genel eğilim itibariyle ve reel politikte de tutarlı bir tavırla -en azından Türkiye için geçerli olmak üzere-, tüm ileri demokrasiler için geçerli ve gerekli olan "güçlendirilmiş yerel yönetim" argümanını kabule karin bularak, genel çerçevesini ve uygulama koşullarını Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin belirlediği "barış sürecine" destek vermeyi tercih etmiştir.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Benedict (2011). *Hayali Cemaatler*, Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- BALL, Terence (1988). *Transforming Political Discourse*, Oxford: Blackwell.
- BIRCH, Anthony H. (1993). *Concepts and Theories of Modern Democracy*, London: Routledge.
- (1989). *Nationalism and National Integration*, London: Unwin Hyman.
- CHAMPELL, Heather M. (ed.) (2010). *The Britannica Guide to Political and Social Movements That Changed the Modern World*, New York: Britannica Educational Publishing.
- FREEDEN, Michael (2006). *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Oxford: Clarendon Press.
- GALLIE, W. B. (1995). "Essentially Contested Concepts", *Proceedings of the Aristotelian Society*.
- GAUS, Gerald F. (2000). *Political Concepts and Political Theories*, Oxford: Westview Press.
- GELLNER, Ernest (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra E. Behar ve Günay G. Özdoğan, İstanbul: İnsan Yayınları.
- GROSBY, Steven (2005). *Nationalism: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.
- HEYWOOD, Andrew (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*, Çev. Hayrettin Özler, Ankara: Adres Yayınları.
- (2013). *Siyasi İdeolojiler*, Çev. A. Kemal Bayram vd., Ankara: Adres Yayınları.
- KEDOURIE, Elie (1961). *Nationalism*, London: Hutchinson University Library.
- LUCAS, John (1995). *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Sabah Kitapları.
- MILLER, David (1995). *On Nationality*, New York: Oxford University Press.
- (2006). "Nationalism", *The Oxford Handbook of Political Theory*, John S. Dryzek, Bonnie Honig and Anne Phillips (eds.), Oxford: Oxford University Press.
- ÖZKIRIMLI, Umut (2010). *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*, London: Palgrave Macmillan.
- RUTLAND, Peter (2011). "Nationalism", *The Encyclopedia of Political Science*, George Thomas Kurian (Editor-in-chief), Washington: CQ Press.
- VACEK, Miroslav (2010). *Possible Ways of Understanding Concepts in Political Philosophy*, Brno: Masarykova Univerzita, Faculty of Social Studies, Department of Political Science.
- SMITH, Anthony D. (1994). *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1999). *Myths and Memories of the Nation*, New York: Oxford University Press.
- (2008). *The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant and Republic*, Malden: Blackwell Publishing.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2003). *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınları.
- VINCENT, Andrew (2010). *Modern Political Ideologies*, Oxford: Wiley-lackwell.
- ZUELOW, Eric (2010). "Nationalism", *Encyclopedia of Political Theory*, Mark Bevir (ed.), London: Sage Publications, pp. 920-927.